

Plaats: Irbid, Jordanië, januari 1997. Fotograaf onbekend, waarschijnlijk Jordaniër van nationaliteit.

De koffiepot, symbool van mannelijkheid

Willy Jansen

Deze foto van twee van de vier dochters van mijn Jordaanse gastgezin werd niet, zoals zoveel andere kiekjes, na ontvangst meteen opgeborgen, maar kreeg een plaatsje boven mijn werktafel. Ze fascineert me, niet zozeer wegens de overdaad aan symbolen van Jordaanse identiteit, maar vooral door de eigen wijze waarop ze gebruikt zijn en betekenis krijgen. De achtergrond van de scène wordt ingevuld met kleurrijke tapijten in de motieven en kleuren van de nationale vlag: rood, zwart, wit en groen. Nationale eenheid is een belangrijk probleem in Jordanië waar meer dan de helft van de bewoners van Palestijnse oorsprong is.

Voor de vorming van een positief nationaal zelfbeeld wordt een beroep gedaan op de traditionele waarden van de oorspronkelijke

bedoeïenen bevolking: loyaliteit, generositeit en gastvrijheid. Deze deugden worden uitgebeeld door enkele bescheiden voorwerpen uit een bijna verdwenen nomadische cultuur: een komfoor met toebehoren voor de bereiding van koffie. De set werd mij in ontvangstkamers soms trots aangewezen als erfstuk dat de morele waarde van de familie uit zou drukken. De koffie-stamper van terebinthout diende tevens als muziekinstrument, om ritmisch de gezangen te begeleiden waarmee gasten uitgenodigd of tribale geschiedenissen verhaald werden.

Wat het theeritueel voor Japan is, is het koffieritueel voor de Jordaniërs. Met het accepteren van koffie geeft men aan of men een bemiddeling bij een vete accepteert, een huwelijksovereenkomst wenst te sluiten, of een sociale relatie wil aangaan. Koffie geeft ook aan of men voor een heuglijke of trieste gebeurtenis bij elkaar is. Dat werd mij pijnlijk duidelijk toen ik bij een begrafenis de rouwende familie een zak koffie gaf. Mijn zelfgenoegzaamheid met mijn kennis van de lokale gebruiken maakte plaats voor schaamrood toen bleek dat ik de familie ongewild beledigd had door 'zoete' koffie te geven in plaats van 'bittere' en daarmee vreugde in plaats van verdriet over het overlijden uitgedrukt had.

Sociologisch gezien zit er in deze foto een 'foutje', maar dat is juist wat hem zo aardig maakt. Gender symbolen worden omgewisseld. Het tafereeltje lijkt typisch vrouwelijk. De meisjes zitten binnenshuis en dragen een *dilig*, een rijkelijk geborduurde jurk, teken van vrouwelijke ijver en eerbaarheid. Nog steeds hebben veel huwbare meisjes een exemplaar in hun uitzet, al is deze niet altijd meer zelfgemaakt. Onder de hoofddoek zien we een band met munten, teken van de economische zelfstandigheid van vrouwen in deze samenleving waarin niet in gemeenschap van goederen getrouwd wordt. Deze meisjes zullen zo'n band later niet meer dragen, maar wel de gouden armbanden die hun moeder nu al voor hen gespaard heeft. De roodzijden hoofddoek is eveneens vergane glorie. Hun wacht, als het islamisme nog wat verder doorzet, dezelfde sombere, strenge hoofddoek waarmee hun moeder sinds kort haar vrolijke krullen verbergt. Maar wat de Nederlandse kijker eveneens zou interpreteren als vrouwelijk, koffiestampen en het dienstbaar koffieschenken, is dat in Jordanië geenszins.

Het in aanwezigheid van gasten koffie bereiden en inschenken, en het zo uitdrukking geven aan de gastvrijheid van het huis, is in Jordanië bij uitstek mannelijk. Mannen zijn dienstbaar aan hun gasten, mannen zorgen dat de koffie zoet, gekruid of heet genoeg is, dat de kommetjes meteen weer gevuld worden en dat er voldoende is voor iedereen. Daarom zijn er ook meerdere koffiepotten. De drie kleine kommetjes worden steeds teruggegeven en opnieuw gevuld voor de volgende gast. Als vrouwen al koffie bereiden en schenken dan doen ze dat alleen in de keuken en alleen voor andere vrouwen. Bij gemengd bezoek schenkt de man in. Bij alleen mannelijk bezoek hoort een vrouw zelfs niet binnen te komen. Het waren altijd mannen die mij de koffieset aanwezen, het was ook een man die mij zijn oude koffiepot als aandenken cadeau gaf.

De koffiepot als symbool van gastvrijheid en mannelijke eer wordt geëxploiteerd als nationaal symbool. In Jordaanse souvenirwinkels staan tientallen koffiepotten. Hij staat regelmatig afgebeeld op uitnodigingskaarten voor bruiloften en een metershoog exemplaar siert een grote verkeersrotonde in het noorden van het land. In musea, dure hotels, of de eerste klas van het vliegtuig, wordt het koffieritueel opgevoerd, en elk toeristisch reisboek bevat er een foto van. Altijd is de koffiepot in handen van mannen, alleen hier hebben twee kleine meisjes het symbool van mannelijkheid overgenomen. Ze hebben geen broer.